

АНОТАЦІЯ

Бабинський А. Б. Патріархальний рух в середовищі українських греко-католиків у діаспорі (1964–1989 рр.). — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 041 «Богослов'я». — Український католицький університет, Львів, 2020.

Дисертаційна праця є першим в українській і зарубіжній науці системним дослідженням процесу формування та розвитку українського мирянського патріархального руху як суспільно-релігійного явища української діаспори у 1964–1989 роках. Робота базована на широкій джерельній базі, яка включає велику кількість неопублікованих матеріалів з Історичного архіву УГКЦ в Римі, а також архівних колекцій української діаспори в Стемфордї, Клівленді та Чикаго (США). Окрім церковно-історичних методів дослідження, вперше в українській богословській науці було використано методологію діаспорних студій, а зокрема концепт «діаспорної релігійності», який було застосовано як теоретичну модель для аналізу феномену патріархального руху.

У дослідженні розкрито вплив кількалітнього перебування українських біженців у DP-таборах після завершення Другої світової війни на формування суспільно-політичних цілей і ідеалів третьої хвилі української еміграції, а також роль релігії і Церкви в житті представників цієї групи. Надана українським біженцям можливість напівавтономного самоврядування в межах DP-таборів сприяла формуванню функціональної спільноти з власними мобілізаційними структурами і практиками, а також засвоєнню представниками цієї групи колективної ідентичності політичної еміграції, яка ставила перед собою наступні цілі: звільнення України, плекання єдності діаспори, репрезентацію українства

перед міжнародною спільнотою та збереження етнокультурного надбання української нації.

Не менш важливою рисою кількالكітнього перебування українських повоєнних біженців у DP-таборах було поживлення релігійного життя. Релігія, яка має здатність пом'якшувати стан дезорієнтації в умовах вимушеної еміграції, стала для великої частини українських повоєнних емігрантів «якорем» не лише духовної, але й етнонаціональної колективної тотожності. Одним із результатів цього процесу стало заснування у 1955 році нової суспільно-релігійної мирянської організації — Український християнський рух (УХР), програма якої базувалась на християнсько-демократичних принципах. Низка провідних членів УХР долучилася пізніше до створення перших патріархальних організацій.

Ідея патріархату УГКЦ, яка на момент початку Другої світової війни вже була добре розвиненим богословським концептом, сприймалась багатьма представниками повоєнної української еміграції через призму цілей і ідеалів, які були сформовані ними під час перебування в DP-таборах. Вагому роль у цьому процесі відіграли лідери українського еміграційного політикуму, які вбачали в українському патріархаті один із інструментів реалізації суспільно-політичної програми третьої хвилі української еміграції. На момент звільнення з радянського ув'язнення і прибуття до Рима митрополита Йосифа Сліпого у 1963 році ідея патріархату активно обговорювалась в церковному, науковому та політичному середовищах української діаспори та була на теоретичному рівні пристосована до потреб і цілей третьої хвилі української еміграції. Виступ глави УГКЦ на другій сесії Другого Ватиканського собору, під час якого він звернувся з пропозицією піднести його Церкву до статусу патріархату, став додатковим каталізатором, який привернув до цієї теми широкі маси української діаспори.

Безпосередню роль у зародженні перших патріархальних організацій в США і Канаді у 1964 році відіграли дискусії між різними суспільно-політичними угрупованнями української діаспори щодо діяльності Йосифа Сліпого після приїзду до Рима, непорозуміння в середовищі єпископату і духовенства УГКЦ

стосовно юрисдикції митрополита (верховного архиєпископа) Галицького, а також низка парафіяльних конфліктів в Північній Америці довкола впровадження у церковне життя англійської мови і григоріанського календаря.

Грунтовний аналіз процесу формування перших мирянських осередків на підтримку патріаршого статусу УГКЦ дав змогу прослідкувати вплив політичних партій української діаспори на зародження патріархальних організацій, а також роль діаспорного чинника у мотивації ініціаторів цього процесу. Зближення ідеї патріархату із прагненням незалежності України сприяло поширенню в середовищі української повоєнної еміграції погляду на патріарха як етнарха, який був для неї не лише релігійним лідером, але й очільником «духовної держави» та репрезентантом усього українського народу у вільному світі.

Поруч з цим процес адаптації третьої хвилі емігрантів до життя в нових суспільних, культурних і економічних умовах супроводжувався пошуком дієвих інструментів, які б допомогли спільноті запобігти дезінтеграції, пригальмувати асиміляцію та зберегти зв'язок із батьківщиною. Для багатьох представників цієї когорти емігрантів засобами для досягнення цих цілей стали патріархат УГКЦ (зокрема і в його екуменічному вимірі), а також збереження і відновлення автентичності києво-візантійської релігійної традиції. Такий підхід до церковно-релігійної сфери, що виходив із потреб і викликів, з якими стикнулось перше покоління третьої хвилі, сприяв формуванню в середовищі цієї групи феномену діаспорної релігійності, в осерді якого лежить бажання подолання «розриву» в часі і просторі, яким супроводжується процес еміграції.

Перші патріархальні організації сформувались як ситуативні мирянські об'єднання, метою яких було досягнення низки практичних цілей: збір підписів на підтримку патріархату, протидія впровадженню змін у церковному житті, через які Церква в діаспорі втратила б свою «українську» ідентичність та зв'язок із батьківщиною. Проте вже невдовзі патріархальні комітети розвинули розгалужену організаційну мережу, яка заклала основу для масового мирянського руху. Ключову роль у цьому процесі відіграли відвідини у 1968 році главою УГКЦ

країн, в яких проживала українська діаспора. Його приїзд до Канади та США став переломним моментом в історії мирянських змагань за патріархат. Ці візити супроводжувались сильним емоційним піднесенням, в результаті чого патріархальна ідея здобула широку підтримку в українській діаспорі, зокрема з боку її найбільших і найвпливовіших громадських об'єднань.

Розчарування в патріархальному середовищі, спричинене низкою відмов з боку Римського Апостольського престолу у проголошенні Києво-Галицького патріархату, стимулювало лідерів руху до формування програми «практичної помісності», яка сприяла розвиткові в мирянському середовищі розуміння відповідальності вірних за долю Церкви та її місію. Учасники руху активно долучились до розбудови українського освітньо-наукового центру в Римі та створення низки філій Українського католицького університету в різних країнах світу, ініціювали проведення наукових семінарів і конференцій, присвячених важливим питанням з життя Церкви, доносили інформацію про стан УГКЦ в діаспорі й на батьківщині до міжнародного співтовариства, намагались налагодити екуменічний діалог із українськими православними, провадили активну видавничу і просвітницьку діяльність.

Консолідація масового патріархального руху сприяла узгодженню цілей і завдань різних патріархальних організацій, проте вона не спричинила гармонізації стосунків між його окремими осередками. Навіть після заснування Українського патріархального світового об'єднання між ними існували непорозуміння щодо тактики і пріоритетів руху. А емоційні протестні акції патріархальників проти призначення Римською Апостольською столицею українських греко-католицьких єпископів без узгодження з главою УГКЦ та проти «східної політики» Ватикану відвернули від патріархальних організацій частину їхніх симпатиків.

Бунтівна тактика патріархальних організацій та ангажування в їхню діяльність емігрантського політичного середовища, разом із постійними внутрішніми конфліктами між різними осередками, спровокували затяжну кризу в русі, яка змусила лідерів переглянути його стратегію і методи. У другій половині

1970-х років патріархальні провідники змістили вектор активності руху на втілення в життя оновленого Другим Ватиканським собором «богослов'я мирян», що в підсумку дозволило патріархальним організаціям подолати кризу та забезпечити собі подальший поступ.

Патріархальний рух був витвором першого покоління третьої хвилі української еміграції, а також продуктом політичного, соціального, культурного і релігійного клімату української діаспори у Західному світі в другій половині ХХ століття. Поступовий відхід від справ його засновників і провідних діячів, вихід Української Греко-Католицької Церкви з підпілля на рідних землях, а також проголошення незалежності України спричинили поступове згасання активності руху та практично унеможливили його подальше існування у тих формах, які були до того.

Дослідження є вагомим внеском для подальшого вивчення історії УГКЦ і української діаспори в ХХ столітті та з'ясування ролі релігії у діаспорних спільнотах. Воно може застосовуватись у процесі підготовки навчальних матеріалів з історії Церкви та світового українства, а також у плануванні державної стратегії України щодо української діаспори.

Ключові слова: Українська Греко-Католицька Церква, патріархат, патріархальний рух, миряни, діаспора, еміграція, діаспорна релігійність.

SUMMARY

Babynskyi A. B. The Patriarchal Movement in the Ukrainian Greek-Catholic Community in the Diaspora (1964–1989). — On the rights of the manuscript.

Dissertation for the academic degree of Ph.D. Specialty 041 «Theology». — Ukrainian Catholic University, Lviv, 2020.

This dissertation is the first systematic study of the formation and development of the Ukrainian Patriarchal Movement as a socio-religious phenomenon of the Ukrainian diaspora in 1964–1989 in Ukrainian and international studies. The research is based on an extensive source base, including numerous unpublished materials from the Historical Archive of the Ukrainian Greek-Catholic Church in Rome (Italy) and archival collections of the Ukrainian diaspora in Stamford, Cleveland and Chicago (USA). Besides standard methodology used in the humanities, for the first time in Ukrainian theological studies, research methods from diaspora studies were used. In particular, as a theoretical framework to analyze the phenomenon of the Patriarchal Movement, the concept of «diasporic religion» was adopted.

The study reveals the influence of the continuing stay of Ukrainian refugees in DP camps after World War II on the formation of social and political goals and ideals of the Third Wave of Ukrainian emigration and the role of religion and the Church in the group's life. The opportunity to develop a semiautonomous government within the DP camps contributed to the formation of a functional community with its mobilizing structures and practices, and adoption of the collective identity of a political emigration, which set itself the following goals: the liberation of Ukraine, fostering the unity of the Ukrainian diaspora, representation of Ukraine before the international community, and the preservation of the ethnocultural heritage of the Ukrainian nation.

The other important feature of life in the DP camps was a revival of religious life in the Ukrainian refugee community. Religion, which can alleviate the state of disorientation in conditions of forced emigration, became for most Ukrainian postwar

emigrants an «anchor» not only of the spiritual but also of the ethnonational collective identity. Among the results of this process was the creation in 1955 of a new socio-religious lay organization – the Ukrainian Christian Movement (UCM), the program of which was based on Christian and democratic principles. Several leading members of the UCM later took an active part in creating the first patriarchal organizations.

The idea of the patriarchate of the Ukrainian Greek-Catholic Church, which was already a well-developed theological concept at the beginning of the Second World War, was perceived by many representatives of the postwar Ukrainian emigration through the prism of goals and ideals formed by them in the DP camps. An essential role in this process was played by the political leaders of the postwar Ukrainian emigration. They saw the Ukrainian patriarchate as one of the tools for implementing the socio-political program of the Third Wave of Ukrainian emigration. At the moment of release from prison and arrival to Rome of Metropolitan Josyf Slipyj, the idea of the patriarchate was actively discussed in the Church, within academic and political circles of the Ukrainian diaspora, and was adapted on the theoretical level to the needs and goals of the postwar emigration. The speech of the head of the UGCC at the second session of the Second Vatican Council, during which he proposed to elevate his Church to the status of a patriarchate, became an additional catalyst that attracted the broader masses of the Ukrainian diaspora to this topic.

An immediate role in the formation and early development of the first patriarchal organizations in the US and Canada in 1964 was played by a debate among various social and political groups of the Ukrainian diaspora regarding the activities of Josyf Slipyj after his release from prison and arrival in Rome in 1963, misunderstandings among the episcopate and clergy of the Ukrainian Greek-Catholic Church on the matter of jurisdiction of the Metropolitan (Major Archbishop) of Halych, as well as some parish conflicts around the introduction of the Gregorian calendar and English language into Church life.

A thorough analysis of the process of forming of the first lay Committees to support the patriarchal status of the UGCC made it possible to trace the influence of

political parties of the Ukrainian diaspora on the emergence of patriarchal organizations, as well as the role of the diasporic factor in the motivations of their initiators. The convergence of the idea of a patriarchate with the desire for Ukraine's independence contributed to the spread among Ukrainian postwar emigrants of views of the patriarch as an ethnarch, who was for them not only a religious leader but also the head of the «spiritual state» and representative of the Ukrainian people in the free world.

Also, the process of adaptation of the Third Wave of the Ukrainian emigration to life in new social, cultural and economic conditions was accompanied by the search for practical tools to help the community prevent disintegration, slow down assimilation and maintain ties with the homeland. Many members of this cohort of emigrants understood the patriarchate of the UGCC as well as the preservation and restoration of the authenticity of the Kyiv-Byzantine religious tradition (particularly its ecumenical dimension) as a crucial means to attain these goals. This approach to the church-religious sphere resulted from the needs and challenges faced by the first generation of the Third Wave. It has contributed to the formation among this group of the phenomenon of «diasporic religion» in the core of which is the desire to overcome the «rupture» in time and space accompanying the process of emigration.

The first patriarchal organizations were formed in 1964 as ad hoc lay Committees, the purpose of which was to achieve a few practical goals: collecting signatures in support of the patriarchate of the UGCC, and opposing the introduction of changes in Church life through which the Church in the diaspora could lose its «Ukrainian» identity and thus sever its ties with the homeland. However, shortly after their emergence, patriarchal committees developed their organizational networks and thus laid the groundwork for the mass lay movement. A vital role in this process was played by the visit of Josyf Slipyj to the countries of settlement of the Ukrainian diaspora in 1968. His arrival in Canada and the United States was a turning point in the history of the lay struggle for a patriarchate of the UGCC. These visits were accompanied by substantial emotional uplift. The patriarchal idea gained widespread support in the Ukrainian diaspora, particularly from its most significant and most influential public associations.

Frustration in the patriarchal movement, caused by a series of rejections by the Apostolic See in proclaiming of the Kyiv-Galician Patriarchate, stimulated the leaders of the movement to develop the program of the «practical particularity» that contributed to the deepening of self-consciousness among the lay faithful concerning their responsibility for the fate of the Church and its mission. Numerous participants of the patriarchal movement actively joined the process of the development of the Ukrainian educational center in Rome and the creation of several branches of the Ukrainian Catholic University in various countries, initiated seminars and scholarly conferences on significant issues in the life of the Church, delivered information about the UGCC in the diaspora and in homeland to the international community, tried to establish an ecumenical dialogue with the Ukrainian Orthodox, and conducted active publishing and educational activities.

The consolidation of different patriarchal organizations in the first part of the 1970s contributed to the coordination of their goals and objectives. Still, it did not cause a harmonization of relations among various centers of the movement. Even after the founding of the Ukrainian Patriarchal World Federation, there were misunderstandings among them about the tactics and priorities of the movement. On the other hand, emotional protests of the patriarchal activists against the appointment of Ukrainian Greek-Catholic bishops by the Roman Apostolic See without the consent of the head of the UGCC, as well as against the «Ostpolitik» of the Vatican, alienated some of their sympathizers from the patriarchal movement.

The rebellious tactics of patriarchal organizations, as well as engagement in their work of Ukrainian emigre political activists and constant internal conflicts, triggered a prolonged crisis in the movement that pushed their leaders to review the movement's strategy and method. In the second half of the 1970s, the patriarchal leaders shifted the movement's vector of development to implementing the theology of the laity, which had been significantly renewed by the fathers of the Second Vatican Council. That allowed patriarchal organizations to overcome the crisis and make further progress eventually.

The patriarchal movement is the product of the first generation of the third wave of Ukrainian emigration and the fruit of the political, social, cultural and religious climate of the Ukrainian diaspora in the Western world in the second half of the twentieth century. The gradual withdrawal from its affairs by its founders and leading figures, the legalization of the Ukrainian Greek-Catholic Church in Ukraine, as well as the proclamation of Ukraine's independence, led to the gradual extinction of the movement and the near-impossibility of its existence in the forms that had been efficient previously.

This dissertation is a significant contribution to further research in the history of the UGCC and the Ukrainian Diaspora in the twentieth century, as well as to the deepening of understanding of the role of religion in diaspora communities. It can be used in the preparation of educational materials on the history of the Church and the Ukrainian diaspora, as well as in planning a state strategy of Ukraine concerning the Ukrainian diaspora.

Keywords: Ukrainian Greek-Catholic Church, patriarchate, Ukrainian Patriarchal Movement, laity, diaspora, emigration, diasporic religion.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Анатолій Бабинський, «Ідея патріархату УГКЦ в політичній думці третьої хвилі української еміграції», *Практична філософія*, вип. 1 (75) (2020): 141–48.
2. Anatolii Babynskiy, «The Phenomenon of “Diasporic religion”. The Case of a Third Wave of Ukrainian Emigration», *Evropský filozofický a historický diskurz*, no. 1 (2020): 73–81. DOI: <https://doi.org/10.46340/ephd.2020.6.1.11> (*Index Copernicus*)
3. Анатолій Бабинський, «Ідея патріархату УГКЦ в українській діаспорі напередодні II Ватиканського собору», *Українське релігієзнавство*, вип. 90 (2020): 71–87. DOI: <https://doi.org/10.32420/2020.90.2087> (*Index Copernicus*)
4. Анатолій Бабинський, «“Календарні конфлікти” в середовищі українських греко-католиків США і Канади у 1950–1960 роках», *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*, вип. 2 (145) (2020): 5–9. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.145.1> (*Index Copernicus*)

Статті, які додатково відображають результати дослідження:

1. Анатолій Бабинський, «Роль професора Миколи Чубатого та Патріарха Йосифа Сліпого в історії Українського патріархального руху в США», *Матеріали Міжнародної наукової конференції до 100-річчя ієрейських свячень Йосифа Сліпого*, під ред. Юрія Скіри, 97–110. Львів: Колесо, 2018.
2. Анатолій Бабинський, «Зародження патріархального руху в США: передумови, події та особи», *Ковчег. Науковий збірник з церковної історії VIII*, (2018): 317–40.